

УДК 339.9:334.02

Ткаленко С.І., к.е.н.,
доцент кафедри європейської інтеграції,
ДВНЗ «Київський національний економіч-
ний університет імені Вадима Гетьмана»,
sv.tkalenko@gmail.com

ЕКОНОМІЧНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті висвітлено характерні риси економічного суверенітету, показаний взаємозв'язок економічного суверенітету та економічної безпеки, виявлені чинники, які впливають на суверенність України в умовах глобалізації, показаний вплив глобальних економічних тенденцій на економічний суверенітет та запропоновані напрямки зменшення загроз економічному суверенітету у контексті забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічний суверенітет, економічна безпека, глобалізація, стратегічний розвиток, національний інтерес, міжнародні відносини.

Постановка проблеми. Сучасний етап світового розвитку характеризується процесами інтеграції економічного, політичного, культурного життя і надає нові можливості розвитку людської цивілізації. У широкий вжиток увійшов термін «глобалізація» як характеристика формування єдиного планетарного суспільства. Глобалізація є об'єктивним процесом, який несе в собі як переваги, так і недоліки, і все більше розмежовує країни за рівнем економічного розвитку. У зв'язку з цим основною задачею у сфері державного управління, в тому числі й України як країни з транзитивною економікою є перетворення існуючого фундаментального суспільного консенсусу в сфері безпеки у довгострокову стратегію, яка б сприяла забезпеченню економічної безпеки та економічного суверенітету.

Аналіз останніх публікацій. Питання дослідження економічного суверенітету та економічної безпеки в умовах взаємопроникнення та взаємозалежності національних економік висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Абалкін А., Білоус В., Геєць В., Губський Б., Мунтіян В. та інші.

Невирішеною частиною загальної проблеми вважаємо саме забезпечення не лише економічної безпеки держави, а й економічного суверенітету та підвищення його значення для держави.

Формулювання мети (постановка завдання). Метою дослідження є забезпечення економічної безпеки та економічного суверенітету в умовах глобалізації.

Виклад результатів дослідження. На сьогоднішній день поняття «суверенітет» є нечітким, незважаючи на його застосування усіма країнами світу. Економічний суверенітет пов'язаний з державним суверенітетом, і розглядається як верховенство держави на власній території. Так, Британська біржа (LSE) дає таке визначення: економічний суверенітет — це влада або національні уряди, які приймають рішення незалежні від рішень, які сформульовані іншими урядами [4].

В економічній енциклопедії «економічний суверенітет» розглядається як економічна незалежність держави, її право самостійно вирішувати внутрішні і зовнішні економічні питання, без втручання в них будь-якої іншої держави [1]. Найчастіше у вітчизняній економічній літературі під економічним суверенітетом України розуміють власність українського народу на своє національне багатство, на основі якої уповноважені ним органи влади самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності в інтересах всього населення.

Економічний суверенітет безпосередньо пов'язаний з економічною безпекою країни, навіть зазначимо, що національна безпека є складовою національного суверенітету. Розвиток соціально-економічної думки доводить, що проблема безпеки сприймалася завжди як найважливіша в будь-якій соціальній структурі, починаючи з індивідууму. Безпека для будь-якої країни посідає особливе місце в діяльності країни. Існує величезна кількість визначень категорії «економічна безпека».

Термін «економічна безпека» з'явився не так давно, і він нерозривно пов'язаний з поняттям «національна безпека». Розглядаючи сутність економічної безпеки, необхідно її зіставити з ширшим поняттям «національна безпека». Економічна безпека, маючи прояв у сферах впливу інших видів національної безпеки, проникаючи до них і взаємодоповнюючи, в свою чергу акумулює в собі їх вплив, залишаючись при цьому основою (базисом) національної безпеки країни. В умовах глобалізації визначення економічна безпека все більше підкреслює ризик неочікуваних потрясінь і економічної волатильності. В цілому об'єктом економічної безпеки є економічна система держави. Чим стійкіша економічна система, тим життєздатніша економіка, й оцінка її безпеки буде досить високою. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами системи веде до її дестабілізації і є сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного.

Відзначимо, що економічна безпека є багатофакторною категорією, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного само відтворення, до подальшого її розвитку, задовольняє потреби власного населення держави на визначеному рівні, протистоїть дії різноманітних чинників, внутрішніх і зовнішніх. Тобто, це характеристика, яка захищає будь-який об'єкт від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів та загроз.

Отже, в сучасних умовах економічна безпека країни набуває особливого значення, оскільки дає орієнтири для прийняття основних соціально-економічних рішень. Мова йде насамперед про самостійний економічний розвиток, враховуючи наявність національних державних інтересів і підтримку державного суверенітету.

Сьогодні існує безліч визначень «економічної безпеки». Як зазначається в Концепції Національної безпеки України, економічна безпека являє собою такий стан національної економіки, який дає можливість:

- (а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу;
- (б) зберігати або швидко оновлювати виробництво в умовах припинення зовнішніх поставок або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру;
- (в) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Економічна безпека держави в сучасних умовах світового розвитку має обов'язково підтримувати національну ідею, національні інтереси, що є спільною ознакою всіх розвинених країн, і виступає рушійною силою і найсильнішим фактором мобілізації суспільства, основою консенсусу, засобом реалізації його потенціалу. Одночасно зазначимо, що національні інтереси є перешкодою на шляху до крайнощів розвитку суспільства: з одного боку — до державного соціалізму, а з іншого — до ринкового фундаменталізму, характерного для периферії світового господарства. Крім того, національна економічна безпека сама є національним економічним інтересом, тому що забезпечення безпеки особи, суспільства і держави є неодмінною умовою виживання країни, без чого стає неможливим досягнення цілей іншого порядку.

Крім підтримки національних інтересів, забезпечення економічної безпеки виступає гарантом державної незалежності суверенної України і умовою її прогресивного економічного розвитку і зростання добробуту громадян.

Економічний суверенітет надає уряду можливість приймати рішення, враховуючи свої національні інтереси, й робити власний вибір незалежний від урядів інших країн світу. Але, варто відзначити, що в умовах глобалізації, коли економіки країн характеризуються такими властивостями, як взаємопроникнення, взаємозалежність, економічний суверенітет і економічна незалежність може залежати від багатьох факторів, включаючи економіку розвинених країн світу (особливо країн Великої сімки, Росії, Китаю). Економічна міцність країн визначається знанням країни, виробництва, фінансів і безпеки.

За останні два десятиріччя майже усі країни прискорили темпи економічного розвитку. Країни намагаються скористатися перевагами процесу глобалізації, прискорити свій економічний розвиток, створити нові ринкові можливості тощо. Країни інтегрують свою економіку у світовий ринок і створюють такі економічні імпульси, які призведуть до економічного зростання, і до світового лідерства.

В ситуації боротьби за світові економічні ніші одні країни можуть нав'язувати іншим не тільки свою конфігурацію господарських відносин і взаємодій, а й потрібну їм модель світового господарського устрою, яка суттєво впливатиме на політичний устрій інших держав, підірватиме їхню економічну самостійність, позбавляти їх такого статусу, який асоціюється з поняттям «економічний суверенітет» [2, с. 13]. Такого роду тактика дає найкращий результат стосовно держав, які не мають вагомого економічного потенціалу, належної економічної самодостатності та конкурентоспроможності, а відтак і фактичної рівності у міжнародних відносинах.

Отже, для будь-якої країни відкрита економіка несе загрозу економічному суверенітету, що призводить до його послабленні, та безпеці, що має прояв у прийнятті рішень, які не відповідають національним інтересам. Послаблення економічного суверенітету та збільшення рівня небезпеки відбуваються через загрози привілеїв над господарською діяльністю, природними ресурсами країни, національним багатством.

Найчастіше економічний суверенітет та економічна безпека має прояв у стосунках із зовнішнім середовищем. Сьогодні варто виокремити економічно сильні держави, потужні інтеграційні угруповування (наприклад, ЄС) та окремі транснаціональні корпорації, чії дії позначені загрозою національним економічним суверенітетам.

Прямих загроз економічному суверенітету України зовнішнє середовище не має, але разом з тим утвердження Україною своєї суверенності в умовах впливу на неї чинників, породжених глобалізацією, супроводжується виникненням ряду проблем, найпомітнішими з яких є такі [2, с. 17]:

- входження української держави у сферу міжнародно-правових відносин, встановлених під контролем і насамперед в інтересах розвинутих держав з установленнями демократіями;
- приєднання України до міжнародних пактів зобов'язувального і рекомендаційного характеру, що стосуються прав людини, за обставин, коли у ній зберігається ряд рудиментів тоталітарної політичної культури, робить її постійним об'єктом критики з боку міжнародних інституцій і дає підстави для втручання в її внутрішнє життя;

– взяття Україною зобов'язань щодо захисту національних меншин використовувється деякими їхніми історичними батьківщинами для морального і політичного тиску на українську владу;

– технологічне відставання України від рівня світових лідерів; необхідність виходу на світовий ринок з продукцією, конкурентоспроможність якої залежить від імпорту енергетичних та інших ресурсів, веде до того, що, приєднуючись до різних міжнародних організацій глобального і регіонального рівня, вона не може забезпечити собі там рівноправне становище, що створює умови для політичного та економічного тиску на неї з боку потужніших держав;

– збільшення вірогідності безпосереднього впливу на державну владу з боку транснаціональних корпорацій, чия активність в Україні має ознаки зростання і в активізації діяльності яких в Україні зацікавлена сама держава.

Загалом економічний суверенітет знаходиться під впливом глобальних економічних тенденцій, й збільшення кількості різних агентів (ТНК, міжнародних організацій тощо), що беззаперечно обмежують в певному ступеню суверенітет кожної окремої країни, особливо слаборозвиненої. Іноді ТНК характеризуються як найбільша загроза національним суверенітетам, які фактично керують урядами і всією міжнародною системою. Такі оцінки зумовлені наявною питомою вагою транснаціональних корпорацій у світовій економіці.

Так, експертами ООН до ТНК віднесено 82 тисяч компаній різних країн та 810 тисяч їх філій; але тільки близько 500 з них із щорічним обсягом збуту понад 1 млрд дол. США. 70 найбільших ТНК взагалі мають сукупний щорічний обсяг продаж від 10 до 125 млрд дол. США й становлять ядро світо господарської системи. На ТНК припадає більше 50 % світової торгівлі, їм належить 80 % патентів і ліцензій. Найбільша кількість потужних корпорацій припадає на США — 132 компанії зі списку Global 500, Китай — 73 компанії, Японія — 68, Німеччина і Франція по 32, Великобританія — 26. Найбільші ТНК згідно рейтингу Forbes наведено у табл. 1.

Деякі з провідних економічних суб'єктів, таких як США, ЄС, Японія скориставшись їх переважаючим економічним статусом, впливають або обмежують чи тиснуть на економічний суверенітет інших країн [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, економічний суверенітет та забезпечення економічної безпеки для України є основою забезпечення стратегічного розвитку на основі національних ідей та інтересів. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного економічного розвитку і зростання добробуту громадян.

Основними напрямками зменшення загроз економічному суверенітету у контексті забезпечення економічної безпеки мають бути:

- безперервне економічне зростання держави, збільшення темпів зростання ВВП, прискорення темпів зростання промислового виробництва;
- приборкання інфляції, зменшення рівня безробіття, підвищення стійкого рівня розвитку економіки;
- зростання добробуту населення;
- скорочення дефіциту бюджету та державного боргу, підтримка стійкості національної валюти тощо.

Перспективним для подальших наукових досліджень є вплив економічно розвинених країн, провідних міжнародних організацій та ТНК на економічний суверенітет держави, враховуючи сучасні глобалізаційні тенденції світової економіки.

Таблиця 1

10 найбільших ТНК світу, за 2011 рік

Місце	Компанія	Країна	Галузь	Виручка, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Активи, млрд. дол. США	Капіталіза ція, млрд. дол. США	Компанія	Країна
1	ExxonMobil	США	Нафта і газ	433,5	41,1	333,1	407,4	ExxonMobil	США
2	JPMorgan Chase	США	Банки	110,8	19	2265,0	170,1	JPMorgan Chase	США
3	General Electric	США	Конгломерат	147,3	14,2	717,2	213,7	General Electric	США
4	Royal Dutch Shell	Голландія	Нафта і газ	470,2	30,9	340,5	227,6	Royal Dutch Shell	Голландія
5	ICBC	Китай	Банки	82,6	25,1	2,039	237,4	ICBC	Китай
6	HSBC	Велика Британія	Банки	102	16,2	2550,0	164,3	HSBC	Велика Британія
7	PetroChina	Китай	Нафта і газ	310,1	20,6	304,7	294,7	PetroChina	Китай
8	Berkshire Hathaway (Уоррен Баффетт)	США	Інвестиції	143,7	10,3	392,6	202,2	Berkshire Hathaway (Уоррен Баффетт)	США
9	Wells Fargo	США	Банки	87,6	15,9	1313,0	178,7	Wells Fargo	США
10	Petrobras — Petroleo Brasil	Бразилія	Нафта і газ	145,9	20,1	319,4	180	Petrobras — Petroleo Brasil	Бразилія

Складено за даними рейтингу Forbes 2000. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.forbes.ru>

Література

1. Економічна енциклопедія. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua>
2. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. — К.: Парламентське вид-во, 2011. — 112 с.
3. Рейтинг Forbes: 2000 крупнейших компаний мира — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.forbes.ru>
4. London South East. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.lse.co.uk>
5. Pang Zhongying Globalization VS. Economic Sovereignty // China Daily, 2 December 2005. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.chinadaily.com.cn/>

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014